

Hatvan

BAKONYI ISTVÁN BESZÉLGETÉSE PETŐCZ ANDRÁSSAL

A magyar irodalom jeles alakja, Petőcz András augusztus 27-én betölti hatvanadik évét. Az alábbi beszélgetés ebből az alkalomból készült.

– *A származásod, a családi környezet mennyiben befolyásolta később pályád alakulását, és ezek a korai élmények hogyan vezettek az irodalom felé?*

– Ismert Illyésnek a híres mondata, hogy „Nem az a kérdés, ecsém, honnan jössz, hanem hogy hova mész”, és ez – bizonyos értelemben – tökéletesen igaz is. Mégis meggyőződésem, hogy a „honnan jössz” kérdése is fontos, számomra legalábbis fontosnak bizonyult. Az a tény, hogy apám maga is írt fiatal korában novellákat, hogy számára az írói lét valami egészen kivételes, mintegy emelkedett létforma volt, hogy büszkén mondogatta családi körben, hogy fiatalemberként Németh Lászlóval levelezett, neki küldte el a munkáit, nos, ez volt az igazán meghatározó gyerekkoromban. És az a tény, hogy rengeteg könyv volt otthon, elsősorban szépirodalom, ez szintén meghatározó volt. Sokat voltam egyedül a lakásban, és szinte válogatás nélkül vettem le a könyveket a polcra, olyanokat is, amelyeket még – életkorom miatt – nem kellett volna olvasnom akkoriban, és olvastam, olvastam. A tudásomat, olvasottságomat hat és tizennégy éves korom között szereztem, persze utána is, a kamaszkoromban is sokat olvastam, de alapvetően a gyerekkor volt a meghatározó. Fontos volt még két dolog, amit meg kell említenem. Az egyik Buzás Viktor *A Petőcz-fiúk* című ifjúsági regénye, amit apám ünnepléses gesztussal adott a kezembe, talán hatéves lehettem, mondván, hogy ez a regény „ró-lunk szól”. Buzás ifjúsági regénye az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején játszódik, benne a Petőcz fivérek, két testvér életét írja le. A bátyámmal mi is ketten voltunk, nem csoda hát, hogy gyerekkoromban ez a könyv hihetetlen büszkeséggel töltött el. Ehhez járult még apám gyakran ismételtetett kis „kétszoros”, ha tetszik, „vendégszövege”, amely így szólt: „a Petőcz-név megint szép lesz / méltó régi, nagy híréhez”. Gyerekként valóban azt hittem, hogy ezt a két sort apám írta. És, ha már származásról kérdeztél, szintén fontos volt az a felismerés, amely felismerés csak felnőtt korban tudatosult, hogy apám családja, pontosabban apám anyukájának a családja, a Tabon élt Czizler család még a XIX. században kikeresztelkedett zsidó volt. Ez a felismerés azért lett fontos, meghatározó, mert olyan titokra derült fény, amely a szorongás, a kisebbségi létforma sajátosságaira irányította a figyelmemet, ami által sokat gazdagodtam tudásban, érzékenységben.

– *Milyen szellemi útravalót kaptál az iskolákban? Jeles tanárok, professzorok?*

– Az indulásomban két dolog segített, ami az iskolai környezetet illeti. Az egyik, hogy egy külvárosi, akkori közkeletű szóval élve, „proli” környezetben nőttem fel, egészen tizennégy-tizenöt éves koromig. Vagyis az általános iskolát Óbuda peremén végeztem, ahol rajtam kívül egyetlen értelmiségi családban felnőtt gyerek sem volt. Mindenki nagyon egyszerű, kétkezi munkáscsaládban nevelkedett, sokszor igen nehéz körülmények között. A legjobb általános iskolai barátom olyan szoba-konyhás lakásban lakott a szüleivel, ahol a WC egy udvari budi volt, hagományos, „pottyantós” budi. Sokat lógtam náluk, érdekes volt megtapasztalni azt az

életformát a mi háromszobás, összkomfortos, ezernyi könyvvel kibélelt mindennapjainkhoz képest. Tizennégy éves korom után viszont az apám egy egészen másik környezetbe tett be engem. Az óbudai, peremvárosi általános iskola után a Radnóti Miklós Gimnáziumba íratott be, ami egy igazi elitgimnázium volt akkor is, jelenleg is az. Elképesztő volt a kontraszt a két környezet között. A Radnótiba csupa értelmiségi, „jó családból” való gyerek járt, kezdetben úgy néztek rám, a „külvárosi prolira”, hogy kifejezetten rosszul éreztem magam. Aztán beilleszkedtem. És sikerült a külvárosi életforma értékeit úgy megtartanom, hogy közben az új iskolám pozitívumait is felfedeztem.

– *Emlékszel-e első szépirodalmi kísérletedre?*

– Mindig is írónak, pontosabban szólva, költőnek készültem. Már ötévesen. Ebben is apám motivált. Olyan lelkesen tudott Petőfiről beszélni, hogy úgy éreztem, költőnek lenni a legnagyobb dolog a világon. *A János vitézt* olvasta nekem, amikor ötéves voltam. Nagyon jó olvasmány, mesének is az. Miközben gyerekkorom óta tudtam, hogy költő leszek, aközben verset nem nagyon írtam. Pontosabban szólva, kamasz koromban írtam verseket egy akkori szerelmemhez, de ezeket oda is adtam neki, és később meg is feledkeztem róluk. Ő emlékeztetett rá, néhány évvel ezelőtt, amikor véletlenül találkoztunk. Meghatározó volt még, hogy a Radnótiban szerkesztője voltam Márton Lászlóval együtt a RADÍR című lapnak, amelyben publikáltam verset, bár a versre már nem emlékszem. És cikket írtam a beatköltészetéről, az amerikai beatnikék irodalmi munkáiról. Első „igazi” verseimet tizennyolc éves koromban írtam, ezekből egyetlen egy, *Hatsoros* címmel meg is jelent a *Betűpiramis* című kötetemben. Emblematikus versnek szántam, ez nyitotta volna a kötetet, első helyre tettem, de a kiadó akkori főszerkesztője, Sík Csaba nem engedte. Úgy érezte, túlzottan provokatív. Az igazi pályakezdés aztán a *Jelenlét* szerkesztése volt, amely 1980-ban kezdődött. Az ELTE Bölcsészettudományi Karon. Tulajdonképpen lapot kell kiadni, ha az ember fiatal költő. Én ezt tettem. És ez a mai napig meghatározó élmény.

– *1980 körül kik hatottak rád elsősorban?*

– Nagy László, Pilinszky, József Attila, Ady, az amerikai beatköltők, Allen Ginsberg, Gregory Corso, Tandori, E. E. Cummings, Salinger kisregényei, Kassák, Mátyás Iván kisprózája. A véletlen úgy hozta, hogy a gimnáziumban Kassák Lajos életművét dolgoztam ki a többiek számára, érettségi tétel volt. Érettségim aztán Nagy László versét elemeztem.

– *Mondják, hogy az avantgárdhoz kötődő magatartás egyfajta lázadást jelentett a létező szocializmus világa ellen. Persze voltak másfajta szembenállások is. Csoóriéké vagy éppen Konrádéké. Esetleg a Heteké és a Kilenceké. Hogy látod ezt manapság?*

– Szinte mindenben ott volt a lázadás, a rendszer félt minden színvonalas irodalmi megnyilvánulástól. Az avantgárd egyértelműen a lázadást jelentette, és ha megnézzük mai szemmel az akkori kiadványokat, így a *Jelenlét* című folyóiratot vagy a JAK-füzetek akkori számait, vagy éppen a Magyar Műhelyhez kapcsolódó publikációkat, láthatjuk, hogy mindegyikben ott van a politikai üzenet, a nyitottságra való törekvés, akkor is, ha ezek az üzenetek nem direkt módon szólalnak meg, hanem nyelvi, szintaktikai szinten. Maga a nyelvi struktúra megbontása már a lázadást, a „másképpen is lehet” üzenetét demonstrálta. Ma úgy látom, hogy az avantgárdnak ez a lázadása nincs kellőképpen hangsúlyozva, értékelve. Pedig enélkül a nyelvi lázadás nélkül talán nincs is megújulás. Fontos arról is beszélni, hogy valójában ez a típusú lázadás, amely jellemzi a késői Kádár-kort, csak a nyolcvanas években teljeseedik ki, bár már

a hetvenes években vannak előjelei, már akkor megjelennek olyan alkotók, akik a munkáikban a határozott szembenállást képviselik. A nyolcvanas években aztán a lázadás teljessé lesz, egyfajta irodalmi rendszerváltás történik még a politikai rendszerváltás előtt már a nyolcvanas évek elején. Ebben az akkori avantgárdnak meghatározó szerep jutott. A korai JAK-füzetek, például a *Veršziók* antológia, egyértelműen az avantgárd jegyében születtek, hogy mást ne mondjak.

– *G. Komoróczy Emőke a rólad szóló monográfiában is emlegeti, hogy valószínűleg véget ért az általa elemzett korszakod. Magad is úgy szóltál, hogy ami a Concrete című könyvben benne van, az már a múlté. Minek tudható be a változás?*

– A változás természetes, de valójában nincsen nagy változás, csak a hangsúlyok tolódtak el. Mindig is sokféle volt a költészetem, ebből a szempontból a József Attila-i hagyományt valom, vagyis azt, hogy egy szerző többféle módon is megnyilvánulhat érvényesen. Az első vagy a második kötetemben hagyományosnak mondott versformák éppúgy vannak, ahogy képerversek, experimentális munkák is. Pilinszky költészetének hatása ott van akár az *Önéletrajzi kísérletek* egy-egy versén is. De a látványosabb abban a korban az avantgárd volt, ez kétségtelen. Manapság is készíték egy-egy vizuális munkát, ez a *Concrete* című kötetemből is kiténik, sőt, elektrográfiáim rendszeresen szerepelnek kollektív kiállításokon. De az a típusú experimentális, nyelvi struktúrákat tudatosan szétbontó megformálás, ami a nyolcvanas éveket jellemezte, ma már a múlté. Itt egyetlen dologra, egy tudatosan kijelölt „határkörre” hívnám fel a figyelmet. Az 1989-es *Non-figuratív* kötet „tyroclonista” sorozatában a szöveg konkrétista építkezését mutatom meg, amelyben a vers mintegy „önmagáról” beszél. Ez egy végletekig vitt kísérlet volt, tudomásom szerint ilyesmit senki nem csinált rajtam kívül, a magyar irodalomban biztosan nem. Ettől a fajta határkötől, amikor elértem, tudatosan fordultam vissza. És kezdtem szonetteket írni. De vizuális munkákat vagy akár akusztikus performance-okat ma is szívesen csinálok.

– *Lírad mellett igen fontosak epikai kísérleteid is. Mi húzódik meg pl. jeles regénytrilógiád (Idegenek, Másnap, Aysa) szellemi hátterében? És nem csak a terrortal átítatott világra, de esztétikai kérdésekre is gondolsz.*

– Számomra írónak lenni mindenképpen azt is jelenti, hogy az irodalom bármelyik műfajában érvényesen lehet megszólalni. Nem hiszek az egyműfajú írókban, illetve nem gondolom, hogy feltétlenül egyetlen műfajhoz kellene ragaszkodni. Kosztolányi regényei vagy éppen kisprózai művei éppen annyira fontosak, mint költészete. Babits prózája, Ady esszéi szintén meghatározóak. Kassák *Egy ember élete* című regénye nagyon erősen szól ma is. Magam is úgy gondoltam mindig is, hogy prózát is fogok írni, ehhez képest kezdetben csak verssel foglalkoztam. Aztán ráéreztem a próza ízére. És megértettem, hogy bizonyos dolgokat csak prózában tudok elmondani. Ez izgatott a regénytrilógiám írásakor is.

– *Fölidézvén egy Juhász Ferenctől való kérdést: mit tehet a költő a mai világban?*

– Nagyon sokat, mindent és semmit. Mutathat a költő nyitottságot. Hogy bátran lehetünk bátrak. Mutathat a költő elkötelezettséget. Hogy vigyázzunk az értékeinkre, a kultúránkra. Ez nagyon fontos. Legyünk nyitottak, kíváncsiak a világra, a másik emberre, a másik kultúrára, ezt mutassuk meg, hogy képesek vagyunk erre, de azt is képviseljük, hogy a kultúránk valóban a nyelvében él. Ezen a nyelven írunk, nem tudunk mást tenni. Ezért kell, kötelező az irodalomnak igen magas támogatást adni, a legtöbbet a művészeti ágak között. Mert a mi jövőnk

a nyelvünk. Szeretném, ha megértené végre egy bármilyen színezetű kulturális kormányzat, hogy az irodalomba való befektetés a jövőnkbe való befektetés is egyben. A képzőművészet, a zene vagy akár a film fontos dolog, de a kultúránk ebben a kicsi, rokotalan nyelvben él. Támogatni kell, hogy életben maradjon, életben maradjunk. Ha költőként tudom a nyitottságot, a kíváncsiságot, a sokszínűséget képviselni, annak nagyon örülök. De elsősorban is azt képviselem, hogy magyarul írok. Azon a nyelven, amelyen legfeljebb csak tizenötmillióan beszélnek a majdnem nyolcmilliárdos emberi közösségben. A magyar író, a magyar költő ezt is képviseli. Lehet mondani, hogy Don Quijote minden magyar író. Kilátástalan hősiességgel küzdünk, önmagunkért.

– *Ősszeköt a jövővel az a tény is, hogy a Kodolányi János Főiskola (ma már Egyetem) körein belül „íróiskolát” vezetsz. Mit tudsz átadni a tanítványoknak?*

– Mindazt, amiről a korábbiakban már beszéltem. A nyitottságot. Hogy az irodalom, a költészet, a próza milyen sokféle. És hogy ebben a sokféleségben ősszeköt minket a nyelv. Gúzsba köt. De ez a gúzs jó. Mert van mibe belekapaszkodni. 40 év irodalom után arra is rájövök, hogy valójában a forma a lényeg. A forma meghatározza a tartalmat. A szöveg kiszól, írja önmagát. Csak el kell találni a formát. És ez a nehéz. Megmaradni a formában. Műfajban, formában, keretek között. A „gúzs”, vagyis a nyelv ilyen keret. A nyelvben maradunk meg, így együtt, írók, költők, olvasók, vagyis mi, mindannyian.

SUN & SEA – LITVÁN PAVILON